

УЧЕНІ КАФЕДРИ ГЕНЕТИКИ Й ЦИТОЛОГІЇ ХНУ ДЛЯ СЕЛЕКЦІЇ РОСЛИН

генетики і цитології».

Кафедру генетики і цитології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна було створено у 1933 році. Спочатку її назва була «Кафедра загальної біології та генетики». У 1937–1966 роках назву змінили на «Кафедра дарвінізму і генетики». А з 1966 року і по сьогодні кафедра має назву «Кафедра

генетики і цитології». Засновником кафедри став професор, член-кореспондент АН СРСР Віталій Леонідович Рижков. Вже з самого початку роботи науковий колектив кафедри приділяв значну увагу питанням генетики рослин. Одним із головних напрямів наукових інтересів В. Л. Рижкова були дослідження вірусів рослин та їхнього впливу на фізіологічні процеси рослин-хазяїв. Загалом В. Л. Рижков є автором понад 300 наукових публікацій (з них 10 монографій) які присвячені генетиці та феногенетиці рослин, їх вірусним захворюванням та проблемам теоретичної біології. Він став засновником наукової школи вірусологів рослин та створив першу в країні лабораторію вірусних захворювань рослин. Також він проводив дослідження генетики статі та тератології квітки.

У 1937–1948 роках кафедру очолював професор, член-кореспондент АН УРСР Ілля Михайлович Поляков. Основним напрямом його наукової діяльності були процеси запліднення і розвитку рослин. Він досліджував цитологічні та фізіологічні причини вибірковості та множинного ефекту запліднення у квіткових рослин та обґрунтував уявлення про три фази процесу запліднення у покритонасінних. Після створення у Харкові Інституту генетики і селекції, директором якого став академік В. Я. Юр'єв, І. М. Поляков за сумісництвом очолює у ньому лабораторію генетики. В лабораторії досліджуються різноманітні види рослин: тютюн, кукурудза, бавовник, мак, соняшник тощо. На жаль, у 1948 році відбулася відома сесія ВАСГНІЛ на якій Московський, Ленінградський і Харківський університети було названо головними центрами «вейсманізму-морганізму», а І. М. Полякова було звільнено від виконання службових обов'язків. Лише в 1950 році, завдяки зусиллям академіка В. Я. Юр'єва його було поновлено на посаді в Інституті генетики і селекції.

Пізніше кафедру очолювали професор, академік АН УРСР В. М. Нікітін (1948–1953), доцент М. П. Воловік (1953–1966), професор В. Г. Шахбазов (1966–2004), професор А. І. Божков (2004–2005), професор Л. І. Воробйова (2005–2016) та професор Л. О. Атраментова (з 2016 року). Весь цей час а кафедрі продовжувалися дослідження в галузі генетики та селекції рослин.

		
В. Л. Рижков (1896–1977)	І. М. Поляков (1905–1976)	Н. Г. Шестопалова (1927–2018)

Значний внесок у селекційну роботу з рослинами зробила Любов Максимівна Чепіль. Вона провела велику кількість досліджень явища гетерозису у сільськогосподарських рослин, також працювала з різними сортами квасолі та картоплі. Любов Максимівна є автором двох сортів квасолі «Гайдарська» і «Шахиня».

У 1979 році професором Надією Григорівною Шестопаловою на кафедрі було створено лабораторію цитофізіології і цитогенетики рослин. Основним напрямом роботи лабораторії було дослідження структурно-функціонального стану клітин сільськогосподарських рослин у зв'язку з ефектом гетерозису. Активно досліджувалися цитогенетичні механізми формування стійкості рослин до дії мутагенних факторів, у першу чергу, до дії іонізуючої радіації. Було вивчено вплив різних доз гамма-радіації на клітини рослин, розглянуто їх вплив як на рівні клітин, так і на рівні всього рослинного організму. Удалося довести можливість модифікації різними фізичними факторами радіобіологічної реакції рослинного організму.

Виявлено відмінності між батьківськими формами та гібридами за добовою ритмікою проліферативних процесів. Ще одним важливим напрямом досліджень стало вивчення клітинних механізмів старіння насіння залежно від умов зберігання та генотипу рослин. Цікаві результати були отримані при порівнянні цитофізіологічних і цитогенетичних змін у випадках природного та радіаційного старіння. Така інформація є дуже цікавою для зберігання насіння в генетичних банках та колекціях.

Список використаної літератури

1. Биологи. Биографический справочник. Киев: Наук. думка, 1984. 816 с.
2. Глазко В. И., Чешко В. Ф. Август 48. Феномен «пролетарской науки» (научное киллерство, к истории советской генетики, к феномену распада СССР): Монография. Москва: Изд-во «НЕФТиГАЗ» 2013. 385 с
3. Історія Національної академії наук України. 1938–1941: Документи і матеріали/ упоряд. В. А. Кучмаренко та ін.; відп. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Інститут архівознавства. Київ: НБУВ, 2003. 920 с.
4. Історія Національної академії наук України. 1941–1945. Частина 2: Додатки/ Ред. кол.: О. С. Онищенко (голов. ред.) та ін. НАН України. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; Інститут архівознавства; Інститут археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського. Київ, 2007. 576 с.
5. Ожерельєва В. М. Ілля Михайлович Поляков: тернистий шлях. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ": зб. наук. пр. Темат. вип.: Історія науки і техніки. Харків: НТУ "ХПІ". 2014. № 59 (1101). С.102–108.
6. Памяти Любови Максимовны Чепель (1940–2008). Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Біологія. 2008. Вип. 8. С. 3–4.
7. Пам'яті Надії Григорівни Шестопалової (1927–2018). Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Біологія. 2018. Вип. 31. С. 5–6.
8. Кафедра генетики і цитології. URL: <https://genetics.univer.kharkov.ua/>

Задорожний К. М.
к.б.н., доцент кафедри інженерної екології міст
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова